RIKOSSEURAAMUSLAITOS

Dnro 21/090/2017

21.3.2017

Tiina Vogt-Airaksinen
Erityisasiantuntija
Keskushallintoyksikkö

Eduskunnan lakivaliokunnalle

Lausunto

Hallituksen esitys eduskunnalle yhdistelmärangaistusta koskevaksi lainsäädännöksi

Tässä lausunnossa käsitellään ehdotetun uuden rangaistuslajin vaikutuksia Rikosseuraamuslaitokseen toiminnalle. Rangaistus koostuisi ehdottomasta vankeudesta ja sitä välittömästi seuraavasta vuoden pituisesta valvonta-ajasta ja sen nimi olisi yhdistelmärangaistus. Uusi seuraamus korvaisi nykyisen koko rangaistusajan suorittamisen vankilassa. Lausuntoon sisältyy myös Rikosseuraamuslaitoksen Täytäntöönpanoyksikön näkemyksiä ehdotetusta lainsäädännöstä.

Nykyisestä järjestelmästä

Suomen seuraamusjärjestelmä käsittää sakkojen lisäksi mahdollisuuden tuomita syytetty vankeuteen. Vankeus voidaan tuomita ehdollisena tai ehdottomana. Alle 21-vuotias voidaan tuomita ehdollisen vankeuden oheisseuraamuksena valvontaan (kesto 1v 3kk). Ehdoton vankeus voidaan muuntaa valvontarangaistukseksi taikka yhdyskuntapalveluksi. Vankeustuomion loppuosa (enintään kuusi kuukautta) on mahdollista suorittaa siviilissä, jolloin puhutaan valvotusta koevapaudesta. Tuomitun vapautuessa vankilasta (tai valvotusta koevapaudesta) hänet voidaan määrätä koeajaksi ehdonalaisen vapauden valvontaan (enintään kolme vuotta). Erityisenä seuraamuksena on vielä alle 18-vuotiaille tarkoitettu nuorisorangaistus (4 kk – 1 v).

Yhdyskuntaseuraamuksia järjestelmässämme ovat nuorisorangaistus, nuorten ehdollisesti rangaistujen valvonta, yhdyskuntapalvelu, valvontarangaistus ja ehdonalaisesti vankilasta vapautuneiden valvonta. Myös valvottua koevapautta voidaan pitää yhdyskuntaseuraamuksena, vaikka sen täytäntöönpanosta vastaavat vankilat eivätkä yhdyskuntaseuraamustoimistot.

Nykyisessä seuraamusjärjestelmässämme on kolme ehdotetun seuraamuksen valvontaan eräiltä osin rinnastettavaa tuomiota tai sen osaa.

Vankeuden kuusi viimeistä kuukautta on Rikosseuraamuslaitoksen tekemällä päätöksellä mahdollista suorittaa valvotussa koevapaudessa. Tämä tarkoittaa sijoittumista asumaan kotiin tai muuhun soveltuvaan yksikköön. Tuomittua valvotaan sähköisesti (panta ja gps-seurantapuhelin) ja hänen liikkumistaan voidaan seurata reaaliaikaisesti. Tuomitun keskeiset

Tiina Vogt-Airaksinen
Erityisasiantuntija
Keskushallintoyksikkö

velvollisuudet ovat päihteettömyys sekä toimintavelvollisuuden ja aikataulun noudattaminen. Tuomitulla tulee olla asuinpaikka ja tärkeänä, elämän säännönmukaisuutta lisäävänä periaatteena on yöpyminen määritellyssä asuinpaikassa. Pääasiassa yöaikaan sijoittuva liikkumiskielto on seuraamuksen rankaisevuutta lisäävä tekijä. Esittelijä arvioi tuomitun edellytykset suoriutua valvotusta koevapaudesta ja päätöksen valvottuun koevapauteen sijoittamisesta tekee vankilan johtaja. Ehtojen törkeä rikkominen johtaa vankilaan palauttamiseen, eikä tähän tarvita oikeuden käsittelyä. (Laki valvotusta koevapaudesta 629/2013.)

Maksimissaan kuuden kuukauden pituinen ehdoton vankeus voidaan käräjäoikeuden päätöksellä muuntaa valvontarangaistukseksi, joka on sähköisesti valvottu siten, että tuomitun liikkumista kotiin tai kotoa voidaan valvoa. Sähköisesti valvotaan pääasiassa yöaikaan sijoittuvaa kotona pysymisen velvoitetta. Valvontarangaistukseen sisältyvän toimintavelvollisuuden ja päihteettömyyden valvonta suoritetaan viikoittaisilla tuomitun tapaamisilla, jotka tapahtuvat kotona tai toimintavelvollisuuspaikalla. Edellytyksinä valvontarangaistukseen tuomitsemiselle ovat asunto sekä sitoutuminen päihteettömyys- ja toimintavelvollisuuden noudattamiseen. (Laki yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanosta 400/2015.)

Vankilan johtajan päätöksellä voidaan vapautuva asettaa ehdonalaisesti vapautuneen valvontaan tiettyjen reunaehtojen täyttyessä. Valvontaan määrätään, jos koeaikaa on vapautumishetkellä jäljellä yli vuosi, jos vapautuva on alle 21-vuotias tai jos vapautuva itse haluaa valvontaan. Valvonnan tavoitteena on tukea tuomittua hänen sosiaalisen selviytymisensä edistämiseksi sekä lisätä hänen valmiuttaan elää rikoksetonta elämää. Käytännössä tämä tarkoittaa esimerkiksi sitä, että jatketaan vankeusaikaista työskentelyä rangaistusajan suunnitelman mukaisesti yhteistyössä tuomitun kanssa. (Laki yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanosta 400/2015.)

Valvontarangaistuksen ja ehdonalaisesti vapautuneen valvonnan toteuttamisesta ja sisällöstä vastaavat Rikosseuraamuslaitoksen yhdyskuntaseuraamustoimistot, valvotussa koevapaudessa olevia valvoo vankila, jossa tuomittu on kirjoilla.

Rikosseuraamuslaitoksen toiminnan keskeinen tavoite on uusimisriskiin vaikuttaminen. Kaikissa em. seuraamuksissa tuomittu saa valvojaltaan tai yhdyshenkilöltään tukea esimerkiksi selviytymiseen yhteiskunnan palvelujen viidakossa. Tapaamisten tarkoituksena voi olla sen miettiminen, miten tuomittu saa asiansa järjestykseen eri viranomaisten kanssa, miten hän järjestää asumisasiansa, koulutusasiansa ja toimeentulonsa. Valvoja voi myös lähteä tuomitun kanssa eri viranomaisiin varmistamaan, että asiat järjestyvät ja opastamaan tuomittua asioiden asianmukaisessa hoitamisessa. Kaikkien tapaamisten ja toimenpiteiden tarkoituksena on motivoida tuomittua muutokseen rikosten teon ja päihteiden käytön

Tiina Vogt-Airaksinen
Erityisasiantuntija
Keskushallintoyksikkö

suhteen. Kuntien ja järjestöjen toimijat otetaan mukaan suunnitteluun ja vaikuttamistyöhön mahdollisimman varhaisessa vaiheessa.

Vapautuminen koko rangaistuksen suorittamisen jälkeen

Koko rangaistusta suorittavat voivat vapautua joko suoritettuaan kokonaan heille tuomitun vankeusrangaistuksen, tai ehdonalaiseen vapauteen suoritettuaan tuomiostaan 5/6. Tuomittu vapautuu tuolloin ehdonalaisesti ja hänet määrätään koeajaksi valvontaan. Koko rangaistusta suorittavasta tehdään kuitenkin vaarallisuusarvio, ja käytännössä on usein osoittautunut, että vapautuminen ei ole mahdollista, koska arvion mukaan tuomitun uusimisriski on vielä korkea tai häntä pidetään liian vaarallisena vapautettavaksi.

Valvotun koevapauden kautta vapautuminen koskee myös koko rangaistusta suorittavia ja he voivat halutessaan päästä koevapauteen mikäli edellytykset täyttyvät. Osa koko rangaistusta suorittavista ei kuitenkaan halua koevapauteen. Toisten kohdalla riski uusimiseen arvioidaan liian korkeaksi, taikka koevapauden edellytykset eivät muutoin täyty. Tuolloin vapautuminen tapahtuu suljetusta laitoksesta koko rangaistuksen suorittamisen jälkeen.

Rikosseuraamuslaitoksen työn näkökulmasta koko rangaistusta suorittavien vapautuminen ilman vankeustuomion jälkeistä valvontaa on ongelma. Koko rangaistuksen suorittamaan tuomitut ovat syyllistyneet vakaviin rikoksiin. Heille tehtävät vaarallisuus- ja uusimisriskiarviot kertovat usein huolestuttavasta tilanteesta ja korkeasta rikoksen uusimisriskistä vielä vapautumisen lähestyessä. Koko rangaistusta suorittavat ovat ryhmä, jonka uusimat rikokset ovat useimmiten vakavia. Vaarallisesta elämäntavasta kertoo myös korkea kuolleisuus ryhmän keskuudessa. Siksi Rikosseuraamuslaitos näkee, että juuri tämä ryhmä tuomittuja olisi vankeusrangaistuksen jälkeisen valvonnan tarpeessa.

Rikosseuraamuslaitos pyrkii strategiansa mukaan siihen, että tuomitut suorittavat tuomionsa mahdollisimman avoimissa olosuhteissa. Tämä tarkoittaa sitä, että tuomion aikana pyritään vahvistamaan tuomitun edellytyksiä suorittaa vankeutensa avolaitoksessa, tuetaan häntä avolaitokseen siirtymisessä ja siten asteittain totuttelemaan avoimempiin olosuhteisiin. Menettelytapa edistää sopeutumista vapaaseen yhteiskuntaan ja vähentää rikosten uusimisriskiä. Koko rangaistusta suorittavat vapautuvat usein suljetusta vankilasta eikä portaittainen vapautuminen heidän kohdallaan toteudu. Tämä johtuu mm. tuomittujen kyvyttömyydestä tai haluttomuudesta sopeutua avolaitoksen sääntöihin taikka suorittaa rangaistustaan avoimissa olosuhteissa.

RIKOSSEURAAMUSLAITOS

Dnro 21/090/2017

21.3.2017

Tiina Vogt-Airaksinen
Erityisasiantuntija
Keskushallintoyksikkö

Yhdistelmärangaistuksen käytännön vaikutukset

Lakiehdotus täydentäisi toteutuessaan johdonmukaisella tavalla seuraamusvalikoimaamme. Rangaistukseen liitettävä valvonta tukisi asteittaista siviiliin siirtymistä, joka nykymallissa ei toteudu. Seuraamuksen valvontaosuus asettuisi ankaruudessaan ehdonalaisen vapauden valvonnan ja koevapauden väliin. Yhdistelmärangaistuksen valvonnan vahvuutena olisi mahdollisuus muuttaa rangaistusajan suunnitelmaa ja sen reunaehtoja tuomitun tilanteen mukaan. Tämä on tärkeää mm. vuoden pituisen sähköisen valvonta-ajan onnistumisen varmistamiseksi. Tuomituille voisi asettaa paljonkin rajoituksia erityisesti valvonnan alkuvaiheessa. Mitä pidemmälle valvonta etenisi, sitä lähemmäs normaalin siviilielämän olosuhteita voisi valvonnan reunaehtoja asettaa. Rikosseuraamuslaitos katsookin olevan perusteltua, että yhdistelmärangaistuksessa ei olisi mahdollisuutta vapautua valvotun koevapauden kautta.

Reaaliaikainen sähköinen paikannus mahdollistaisi tehokkaan sähköisen valvonnan. Tiivis sisällöllinen, valvojan antama tuki vahvistaisi puolestaan tuomitun sosiaalista selviytymistä. Monien tuomittujen kohdalla viranomaisvastaisuus on voimakasta. Kokemuksen mukaan asenteisiin voidaan siviiliolosuhteissa vaikuttaa vankeutta paremmin, esimerkiksi tukemalla tuomittua viranomaisten kanssa asioinnissa sekä auttamalla tätä toimimaan johdonmukaisesti ja asiallisesti. Kun tuomittu huomaa saavansa asiallista kohtelua viranomaisilta on hänen helpompi itsekin käyttäytyä asiallisesti. Taitojen opettelu ja harjoittelu onnistuu parhaiten siviilissä, mutta tähän tarvitaan tukea ja ohjausta ja mm. siksi kuvatunkaltainen asteittainen vapautuminen on perusteltua.

Ehdotettu yhdistelmärangaistus olisi itsenäinen seuraamus ja sikäli merkittävä lisä seuraamusjärjestelmään. Se olisi nuorisorangaistuksen tavoin suunnattu pienelle ryhmälle, jonka rikolliseen käyttäytymiseen vaikuttamalla voidaan saada mittavia taloudellisia säästöjä sekä ehkäistä inhimillistä kärsimystä, joka pahimmillaan kohdentuu useisiin uhreihin ja heidän lähipiiriinsä. Johtuen siitä, että kyseisen asiakasryhmän uusimat rikokset ovat yleensä vakavia, on tärkeää, että yhteiskunta pyrkii käytettävissä olevin keinoin vaikuttamaan vapautumisen jälkeiseen tilanteeseen tämän pienen, mutta työlään ja paljon resursseja vievän ryhmän kohdalla.

Täytäntöönpanoyksikön huomiot

Rikosseuraamuslaitoksen täytäntöönpanoyksikkö kiinnittää huomiota siihen, että Rikosseuraamuslaitoksella on 24 § 3 momentin mukainen ilmoitusvelvollisuus tuomitun säilöön ottamisesta käräjäoikeudelle. Epäselväksi kuitenkin jää kuka olisi vastuussa. Perusteluissa olisi hyvä vielä täsmentää, että vastuuhenkilö olisi vankilanjohtaja tai hänen määräämänsä virkamies.